

คำถาม คำตอบ ปัญหาธรรม

ถาม ดิฉันต้องขอร้องที่มารบกวนถามท่านในสิ่งที่ไม่ควรถาม ซึ่งชาวพุทธทั้งหลายรู้และปฏิบัติกันทั่วดินแดน สำหรับตัวของดิฉันเองแม้จะเป็นผู้มีศรัทธาสนใจและปฏิบัติต่อสิ่งนั้นตลอดมา แต่ก็ไม่อาจเข้าใจความหมายอันลึกซึ้งของสิ่งนั้นได้เท่าที่ควร สิ่งที่ยสงสัยนั้น คือคำว่า พุทธศาสนา และคำว่า ธรรม ทั้งสองนี้ แปลและหมายความว่าอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้ถือเป็นหลักใจต่อไป

ตอบ อาตมาก็ไม่แน่ใจตัวเองเหมือนกันว่าเป็นชาวพุทธ หรือชาวพลอยตามเพื่อน ศรัทธาก็เชื่อไป ความเพียรมีมากน้อยต่อพระศาสนาในแง่ใดก็เพียงไป อดทนไป สติปัญญาไม่น้อยก็เพียรพยายามรักษาตัวไปในอิริยาบถต่าง ๆ จนกลายเป็นวันเดือน ปี มาเป็นลำดับอย่างนี้ แต่ก็ยังไม่สามารถจะแปลและตีความหมายในคำทั้งสอง คือพุทธศาสนาและธรรมนั้นให้เป็นที่มั่นเหมาะแก่ใจลงได้ จึงไม่แน่ใจว่าจะแสดงให้คุณได้รับความเข้าใจหรือไม่ แต่เห็นใจที่อุตสาหะมาด้วยความเสียสละทุกอย่างด้วยศรัทธา และปฏิบัติหน้าที่ของพุทธบริษัทที่ดีตลอดมา สิ่งที่จะออกจะสุวิสัยก็คือปัญหาสองข้อที่คุณถามไม่ทราบจะตอบอย่างไรให้เป็นที่เหมาะสมกับหลักธรรมนั้น ๆ จึงขอตอบตามความรู้สึกป่า ๆ คำว่าพุทธศาสนา แปลว่า คำสั่งสอนของท่านผู้รู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น คือพระพุทธเจ้าของพวกเรา คำว่าธรรม แปลว่า ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งคุณสมบัติอย่างสมบูรณ์เป็นธรรมชาติที่สม่ำเสมอไม่เอนเอียง ธรรมชาติไม่โกหกหลอกลวง ไว้ใจได้ทุกระยะการรวมเรียกว่า ศาสนธรรม แปลอย่างฟังง่าย ๆ ก็ว่า ธรรมโอชาอันยอดเยี่ยมจากคำสั่งสอน

ความหมายของธรรมทั้งสองบทนี้ ถ้ากล่าวตามเหตุและผลที่เกี่ยวข้องกัน คำสั่งสอนเป็นเหมือนเข็มทิศทางเดินที่ตรงไปสู่จุดหมายต่าง ๆ ผู้ต้องการจะไปยังจุดหมายก็เดินตรงไปตามสายทางที่ชี้บอกไว้ นั่น ย่อมถึงจุดที่หมายตามความประสงค์ ประการหนึ่ง ศาสนธรรมเหมือนแปลนบ้านเรือนต่าง ๆ บ้านที่ปลูกสร้างถูกต้องตามแบบแปลนย่อมมีความแน่นหนามั่นคง และสวยงาม เหมาะสมกับความประสงค์ของเจ้าของบ้านผู้เข้าอยู่อาศัย คำว่าศาสนา แปลว่าประกาศหรือสั่งสอนเพื่อให้รู้ความหนักเบาลึกซึ้งแห่งคุณภาพของธรรม อันเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของศาสนา

ถาม คนไม่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือปกครองจะได้ไหม

ตอบ ได้ ไม่มีใครมาทำโทษ เพราะศาสนาไม่ใช่กฎหมายซึ่งจะใช้บังคับคนให้รับนับถือ การจะรับนับถือศาสนาใดหรือไม่ นั้น เป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคล จะยอมรับตามความรู้สึกของตน ไม่ใช่เรื่องบังคับเหมือนคนต้องหา คำตอบที่ว่าได้ ไม่มีใครมาลงโทษนั้นเป็นคำกลาง ๆ เพื่อให้เสรีภาพไปตามสภาพและอัธยาศัยของบุคคลและสัตว์ ซึ่งไม่รู้อะไรกับศาสนา

ถาม ถ้าไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตามศาสนา จะมีความจำเป็นแก่มวลมนุษย์อย่างไรบ้างหรือไม่

ตอบ ยาแก้โรคมีความจำเป็นต่อมวลมนุษย์อย่างไร โดยไม่ต้องไปบังคับให้มนุษย์ผู้มีโรคหันมาสนใจกับยา ข้อนี้เข้าใจว่าคุณคงทราบได้ดี ศาสนาที่เป็นโอสถชนิดหนึ่งก็ย่อมมีความจำเป็นต่อมวลมนุษย์เช่นเดียวกัน พูดถึงเรื่องศาสนาแล้วแม้อาดมาผู้หวังพึ่งร่มเงาพระศาสนา มีความเป็นอยู่ทุกกลมหายใจนับแต่วันเริ่มบรรพชาอุปสมบทตลอดมา โดยอาศัยปัจจัยสี่ คือจีวร เครื่องนุ่งห่มปกปิดกาย บิณฑบาต คือ อาหารคาวหวาน เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้มีความสดชื่นและเป็นอยู่ เสนาสนะ คือที่อาศัยเป็นอยู่หลับนอน และคิลานเภสัช คือยาแก้โรคทางกายทุกชนิด ซึ่งเกิดจากศรัทธาของผู้เลื่อมใสใจบุญต่อพระศาสนาบริจาคทานให้บริโภคใช้สอย จนชีวิตเป็นมาได้ถึงวันนี้

แต่ก็ไม่สามารถจะเรียนถึงคุณค่าแห่งพระศาสนาได้ทราบได้อย่างสมใจ จึงขอเรียนเพียงว่า ศาสนาเป็นสมบัติกลาง เช่นเดียวกับยาแก้โรคทางกายทุกชนิดเป็นของกลางสำหรับมนุษย์ผู้มีโรคในกายมากกว่าสัตว์ เมื่อโรคเกิดขึ้นจะเห็นยาเป็นของจำเป็นสำหรับแต่ละราย ยิ่งมนุษย์มีมาก และมีโรคชนิดต่างๆ มากขึ้นเพียงไร ก็ยิ่งทำให้มนุษย์ทั้งผู้มีโรคและไม่มีโรคเห็นยาเป็นของจำเป็น และพยายามเสาะแสวงหามาไว้เพื่อบำบัดและป้องกันตัว แทบทุกคนและทุกครอบครัวทั่วทั้งแผ่นดิน ต้นเหตุที่ยาจะเป็นของจำเป็นขึ้นมาเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับมวลมนุษย์ผู้มีโรค จำต้องหายาบำบัดรักษาเพื่อชีวิตอันแสนรักสงวนจะมีทางรอดพ้นไปได้เท่าที่ควร เพียงเท่านั้นก็พอจะทราบถึงความจำเป็นและสำคัญของยาและศาสนาได้ เพราะมนุษย์มีความจำเป็นอยู่ภายในตัวดังกล่าวแล้ว

ใครมิได้ประสงค์เกิดมาเพื่อความทุกข์ทรมานทางกายและทางใจ เห็นมีแต่เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง เพื่อความร่ำรวย สวยงามกันทั้งนั้น ท่านทำไมพูดว่ามนุษย์เราแทบทุกรายมีความจำเป็นอยู่ภายในตัว ซึ่งเป็นเรื่องชักจูงให้หันมาหาหาและศาสนาเล่า

ถ้าเช่นนั้น เราต่างก็มีโอกาสได้อยู่ในโลกมานานพอสมควร พอจะทราบความสุขทุกข์ของธาตุขันธ์และจิตใจที่เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศและสิ่งแวดล้อมทั่ว ๆ มาพอสมควร นับแต่คุณเกิดมาเคยมีโรคเกิดในกายบ้างไหม แม้ที่สุดโรคหัดคุณเคยเป็นเหมือนมนุษย์ทั่ว ๆ ไปไหม

โรคหัดนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อย แม้ไม่รับยาก็หายไปเอง เมื่อเป็นถึงขีดของมันแล้ว แต่ก็ดื้อรับยาไม่ได้ ทุกครั้งที่เป็นหัดดิฉันต้องรับยา ส่วนโรคสำคัญและเป็นประจำนั้นรู้สึกร้ายมากและรบกวนเสมอ ดิฉันรู้สึกจะเป็นคนอัมพาตทั้งทางร่างกายและจิตใจ คิดแล้วกลุ้มใจและน้อยใจในตัวเองที่เกิดมาไม่เหมือนเพื่อนมนุษย์เขา บางครั้งคิดอยากจะตายจะได้หายห่วงไปเสียที โรคที่ว่านี้คือโรคกระเพาะซึ่งเป็นมานานแล้ว ควรจะหายแต่ไม่หาย ทั้งไปให้หมอตตรวจทั้งซ้อยามารับประทาน เพียงพอบรรเทาไปบ้างแล้วก็กำเริบขึ้นมา แม้ไม่เป็นมากถึงกับจะเป็นจะตายจริง ๆ แต่ก็พอทำให้ลำบากเสมอมา

ที่ว่าจิตอภิปันนั้นมันอภิปแบบไหน และอภิปอย่างไร ฟังแล้วน่ากลัว เพราะคนที่จิตอภิปโดยมากก็เห็นเป็นบ้าเป็นบอ ดังที่เห็น ๆ กันตามถนนหนทาง แต่สำหรับคุณเท่าที่สังเกตและสนทนากันมานานพอสมควร ก็ไม่ปรากฏว่าแสดงกิริยาแห่งความอภิปที่น่ากลัวออกมาให้เห็น มันอภิปที่ตรงไหน

จิตของดิฉันมิได้อภิปแบบคนข้างถนนที่เห็น ๆ กันนั้น แต่มันเป็นอีกแบบหนึ่ง ซึ่งก็ใกล้เคียงกัน ในบางคราวที่มันแสดงอาการออกมาอย่างรุนแรงแทบจะหักห้ามไว้ไม่อยู่ก็มี

แล้วอย่างไรโปรดเล่าต่อไป ว่ามันแสดงออกมาอย่างไร ถึงกับจะหักห้ามไม่อยู่ เพราะไม่ใช่มรสุมในทะเลหลวง ทำไมจะไปรุนแรงนักหนาเล่า

ไม่ใช่มรสุมในทะเล แต่ที่นี่มันเป็นมรสุมในหัวอกซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่านั้นเป็นไหน ๆ สำหรับความรู้สึกของดิฉันเอง ส่วนคนอื่นดิฉันไม่ทราบได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม ขึ้นชื่อว่าคนที่มีความรู้สึกด้วยกัน เมื่อถูกสิ่งกระทบอย่างรุนแรง และฝังจมอยู่ภายในไม่ยอมถอนแล้ว จะต้องจัดว่าเป็นมหันตทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น มรสุมที่มากกระทบฝังจมอยู่ทุกวันนี้ก็มีใช้อื่นไกลที่ไหน นอกไปจากคู่รักกลายเป็นศัตรูคู่แค้นต่อกัน คือสามีของดิฉันเป็นคนเจ้าอารมณ์ไม่ยินดีในขอบเขตที่มีกันอยู่แล้ว แต่ชอบหาเศษหาเลยไปเป็นราย ๆ ตามนิสัยของคนล้นฝั่ง ที่สำคัญซึ่งจะทนเป็นตุ๊กตาอยู่ไม่ได้ ก็เวลาเขาพาเหล็กกล้าอันแหลมคมมาที่บ้านและแสดงกิริยาชมดขม้อยต่อกัน โดยไม่มีการเกรงขามเจ้าถิ่นบ้างเลย รู้สึกที่มแทงลูกตาแทบจะกระเด็นออกมา ใจแทบจะสลบไปเวลานั้น พรอทภายในหัวอกขึ้นสุดขีด ตามองไม่เห็น

อะไร นอกจากคูชีวิตที่วางอยู่ข้างหมอนบนที่นอนซึ่งไม่ห่างไกลจากตัวเท่าไรนักเท่านั้น เรื่องหวุดหวิดเป็นผีไปทั้งเขาทั้งเรา นี่เล่าถวายท่านเพียงย่อ ๆ ที่สำคัญ ๆ ยังมีอีกเยอะ

แล้วมีอุบายวิธีแก้ไขกันอย่างไร จึงยังเป็นคนอยู่ทั้งเขาทั้งเราจนถึงวันนี้เล่า หรือใคร กลายเป็นผีไปบ้างมีไหม

ไม่มี ก็อาศัยเรียกคุณพระเข้าช่วยละซิท่าน ไม่เช่นนั้นนายยมบาลคงยุ่งกันยกใหญ่ ไม่เป็นอันกินอยู่หลับนอนแน่ เพราะผู้ต้องหาเพียงครั้งเดียวถึงสามศพ จะให้ยมบาลนั่งนอนใจอยู่ได้อย่างไร

ใครบ้าง ถึงจะมีผู้ต้องหาครั้งเดียวถึงสามศพเล่า

ก็เรามาคุรักรู้คุณ และคู่แข่งสามมีเขาให้ตายสมใจ แล้วก็ย้อนมาฆ่าตัวเราให้ตาย เพื่อหายห่วงไปตามกัน รวมแล้วมีผู้ต้องหาสามคนพอดี แม้ทุกวันนี้ที่พออยู่ได้กับโลกเขาก็ เพราะอาศัยธรรมะเป็นเครื่องเยียวยา และปลอบโยนใจให้สงบไปเป็นระยะพอหายใจได้

เป็นอันว่าพอได้ใจความ ทีนี้เอาตมาขอเรียนถามย้อนหลังสักเล็กน้อย เกี่ยวกับคำที่ เอาตมาพูดว่า มนุษย์เราแทบทุกรายมีความจำเป็นอยู่กับตัวที่เป็นสาเหตุให้เกี่ยวข้องกับยา และศาสนานั้น คุณพอทราบได้ภายในตัวของคุณหรือยัง เพราะโรคทางกายคุณก็เคย เป็นมาแล้ว ยาแก้โรคคุณก็เคยหาการรักษา และเห็นผลเท่าที่ควร แม้ไม่หายขาด แต่บาง รายก็หายขาดไม่กำเริบอีกต่อไป ดังที่เห็นอยู่แล้ว โรคทางใจคือความทุกข์ทรมานเกี่ยวกับ มรสุมคุณก็เคยเห็นมา ธรรมโอสธจากหลักศาสนาคุณก็เคยนำมาขยับขยับและปลอบโยนใจ ทำให้เรื่องใหญ่กลายเป็นเรื่องเล็ก และทำให้เรื่องเล็กสงบหายไปได้ด้วยอำนาจธรรมโอสธ จากคำที่เอาตมาอธิบายเรื่องมนุษย์มีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับยาในเวลาไม่สบาย หรือ ยามปกติที่ควรมีไว้สำหรับตัว และยังมีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับศาสนา เพื่อป้องกัน และรักษาโรคทางใจอันเป็นโรคเรื้อรังมาตลอดกาลนั้น พอเข้าใจได้ไหมว่าศาสนามีความ จำเป็นต่อมวลมนุษย์เพียงไร

พอเข้าใจได้บ้างเป็นบางตอน แต่จะให้เข้าใจโดยตลอดทั่วถึงนั้นเห็นจะยังอีกนาน หรือจะตายเปล่า ๆ ก็ยังไม่แน่ใจตัวเองนัก

แม้เอาตมาเองที่เป็นนักบวชซึ่งมีหน้าที่โดยเฉพาะต่อการเรียนและการปฏิบัติธรรมก็ ยังไม่แน่ใจตัวเองเช่นเดียวกัน ว่าจะเรียนและปฏิบัติได้แค่ไหน อาจจะบวชเสียผ้าเหลือง และสิ้นเปลืองข้าวสุกของชาวบ้านไปเปล่า ๆ ก็ไม่รู้ เพราะทุกวันนี้ก็ยังมองไม่เห็นว่ อะไร เป็นธรรมและอะไรเป็นโลก มันคละเคล้ากันไปหมด ใจดวงโกหกนี้มันสำคัญ มันโกหกว่า

อยากไปนิพพาน ๆ แล้วมันไปไหนกันก็ไม่รู้ ในวันหนึ่ง ๆ เห็นแต่มันไปยุ่งอยู่แต่เรื่องเหลวไหลมากกว่าเรื่องไปนิพพาน

เท่าที่ท่านบวชเรียนและปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ ได้มีจุดมุ่งหมายปลายทางของใจที่ตั้งไว้บ้างหรือเปล่า

นี่หมายถึงความปรารถนาหรือ เรื่องนี้มันสำคัญอยู่ที่ความเพียร เพียงความอยากหรือความปรารถนาใคร ๆ ก็พอคิดได้ แม้แต่คนหูหนวก คนตาบอด คนเที่ยวขอทานตามตรอก ตามถนน เขาก็ยังคิดอยากเป็นเศรษฐีมีเงินเป็นล้าน ๆ แต่ก็คงเป็นคนประเภทนั้นอยู่นั่นเอง เพราะเพียงคิดอยากเฉย ๆ แต่ตัวเขาซี้เกียจยิ่งกว่าคนตายซึ่งนอนไม่มีวันจะตื่นเสียอีก

ดิฉันต้องขอรบกวนท่านอีก ที่เรียนถามเรื่องศาสนากับคนว่า มีความจำเป็นต่อกันอย่างไร ท่านก็ได้อธิบายข้อเปรียบเทียบให้ฟังเกี่ยวกับยาแก้โรคทางกายมีความจำเป็นต่อกัน แล้วก็อธิบายถึงโรคจิตที่เป็นโรคเรื้อรังด้วยกิเลส ต้องอาศัยธรรมโอสถเข้าแก้จึงค่อยเบาและหายไปเป็นลำดับจนหายขาด มนุษย์ทั่วโลกล้วนมีโรคประเภทเรื้อรังเต็มหัวใจ แต่ทำไมจึงไม่ค่อยเห็นสนใจกับศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งยาอันวิเศษมาใช้แก้เสียพอให้เบาบางลง เห็นแต่คนใช้ทางร่างกายหลังไหลเข้าไปซื้อยาในห้างร้านขายยาต่าง ๆ แทบจะไม่มียาขายให้พอกับความจำเป็นและต้องการของคนจำนวนมาก และพากันหลังไหลเข้าไปในโรงพยาบาลต่าง ๆ เพื่อให้หมอช่วยตรวจและรักษา จนหมอแทบไม่มีเวลาพักผ่อน ตลอดเตียงนอนก็ไม่พอกับคนไข้ซึ่งมีจำนวนมาก และมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกวัน ทำเอาหมอและนางพยาบาลแย้ไปตาม ๆ กัน ถ้าดิฉันเป็นหมอบ้าง ก็คงอดรำคาญไม่ได้ และอดแสดงมารยาทอันไม่เหมาะสมแก่คนไข้ไม่ได้แน่ ๆ

เมืองไทยเราเกือบทั้งประเทศก็เป็นเมืองพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว พระ เณร เณร ชี ก็ล้วนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาทั้งนั้น จากนั้นก็มีประชาชนทั้งแผ่นดิน นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมา ถึงพ่อค้า ชวนา ตาสีตาสา ล้วนเป็นคนนับถือศาสนาทั้งนั้น มีมากกว่าคนไข้เข้าสู่โรงพยาบาลเป็นไหน ๆ แล้วจะเอาอะไรอีก นักบวชมี พระ เณร ชี ตาปะขาว รวมกันแล้วมีจำนวนมากมาย ล้วนแต่มีผู้อุปฐากดูแลด้วยปัจจัยสี่ตลอดเวลา ไม่ได้รับความอดอยากขาดแคลนก็เพราะทายกอุบาสก อุบาสิกา ช่วยทะนุบำรุงเสมอมา ทำให้ว่าคนสนใจศาสนามีน้อย ไม่ใช่นับเอาเพียงเราคนเดียวหรือ จึงว่ามีน้อยนัก โปรดนับคนอื่นเขาด้วย อาตมาและพระเณรที่เป็นลูกศิษย์อยู่ในวัดป่าบ้านตาดก็โปรดนับเข้าด้วย คุณจะได้เห็นคนสนใจและนับถือศาสนาอย่างหนาตาอุ่นใจขึ้นเป็นลำดับเสียบ้าง

ที่เรียนถามเช่นนั้นก็เพราะไม่ค่อยเห็นประชาชน ชั้น และเพศต่าง ๆ เข้าวัดเพื่อฟังธรรมจำศีลในวันพระวันโกนตามปกติเหมือนเมื่อสมัยก่อน ๆ เห็นแต่พระ เณร เณร ชี ซึ่งมีอยู่ภายในวัด และอุบาสกอุบาสิกาแก่ห่มเต็มที แล้วเดินงเงินด้วยอาการอดโรยเข้าไปวัด ทั้งหุดาแข้งขาอะไร ๆ ก็ชักจะใช้งานไม่ได้แล้ว เวลาพระให้ศีล และแสดงธรรมก็เกรงจะไม่ได้ยินชัดถ้อยชัดคำ จะมีทางแก้ไขอย่างไร

การแก้ไขคนแก้ไขกลับเป็นคนหนุ่ม และแก้ไขคนหนุ่มให้กลายเป็นคนแก่นั้น ไม่มีธรรมเนียมนิยมกัน ทั้งเป็นอฐานะ คือสุดวิสัยที่จะทำได้ อาตมาไม่มีหนทางแก้ไข แต่การแก้ไขเปลี่ยนแปลงความรู้ความเห็น และความประพฤติที่เป็นไปในทางผิดให้กลับเป็นไปในทางถูกด้วยการอบรมสั่งสอนนั้นพอมีทางทำได้ ถ้ามีผู้สนใจใคร่ฟัง และพอใจปฏิบัติตามเพื่อความเป็นคนดี

ที่เรียนขอความเห็นจากท่านก็หมายถึงความประพฤตินี้เอง เพื่อฐานะทางด้านจิตใจจะได้ดีขึ้นกว่าเท่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงรูปโฉมนี้สำหรับตัวดิฉันเองทุกวันนี้หมดเยื่อใยเสียแล้ว ไม่มีความสนใจยึดกับเครื่องและห้องเสริมสวยเสริมงามอะไรเลย ส่วนคนอื่น ๆ นั้นขอยกให้เป็นเรื่องของเขาไป ที่มีห่วงอยู่มากเวลานี้ก็คือศีลธรรมประจำใจกลัวจะไม่ถึงจุดที่มุ่งหวัง จึงได้รับมาศึกษาใต้ถามครูอาจารย์หลายท่านเพื่อท่านจะได้ช่วยชี้อุบายต่าง ๆ พอเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในเวลาจวนตัว และความอยู่สบายใจในยามปกติ เวลาว่าง ๆ ก็หัดทำภาวนาที่บ้าน มีโอกาสก็ไปทำที่วัด เมื่อเกิดความสงสัยก็กราบนมัสการเรียนถามพระท่าน อดสำห้ทำไปไม่ว่าจะยากหรือง่าย เพราะเป็นกิจจำเป็นสำหรับตัว

เวลาทำภาวนา ไม่ว่าในบ้านหรือในวัด ผลเป็นอย่างไรบ้าง และคุณเคยทำมานานเท่าไร

สาธุ ขอเรียนตามจริง พระเมตตาโปรดปรานคนโง่ บางวันใจสงบเย็นเห็นผลเป็นสุข เกิดความอัศจรรย์ใจเกินความคาดหมาย อยากให้ใจเป็นอยู่อย่างนั้นตลอดก็กลับไป แต่อนิจจัง เจ้าพระคุณ ไม่ฟังเสียงใคร พอแก่กาลแล้วก็ถอนขึ้นมาเสีย สิ่งที่ยังเหลืออยู่คือความเสียดายจิตดวงนั้น และเสียดายเอามากจนเกิดความเสียใจและน้อยใจว่าเรามีบุญวาสนาน้อย ได้จิตดวงวิเศษเพียงชั่วขณะก็หลุดหายไปเสีย พยายามตั้งต้นทำใหม่ บางครั้งจิตก็รวมสงบลงได้ตั้งใจหวัง บางครั้งไม่สงบถึงขนาดที่เคยเป็น แต่บางครั้งไม่ยอมสงบเอาเลย ทั้ง ๆ ที่ทำภาวนาแบบเก่ามิได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดเลย แต่จิตทำไมเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เป็นต่าง ๆ ได้อย่างนั้น โดยที่บางครั้งสงบลงอย่างละเอียดสุขุมมาก บางครั้งสงบอย่างอ่อน ๆ แต่บางครั้งไม่ยอมสงบโดยประการทั้งปวง นอกจากไม่ยอมสงบ

เลย แล้วยังเตรียมตั้งค่ายต่อสู้เราอีกด้วย บางวันสู้มันไม่ได้กลุ่มใจล้มนอนลง ปล่อยน้ำตาไหลจนหมอนเปียกก็มี ทำไมจิตจึงมีมายามากอย่างนั้น

จิตไม่มีมายา โปรดอย่าไปหาเรื่องใส่จิต เดี่ยวจะไม่มีที่พึ่ง ยิ่งจะแยไปอีก

ถ้าเช่นนั้น อะไรเล่ามีมายา ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนขนาดนั้น

มายาทั้งสิ้นมันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ที่รบกวใจไม่ให้อยู่ได้ด้วยความสะดวก โปรดพยายามกำจัดตัวมายาออกจากใจให้ได้ ด้วยความเพียรพยายามดังที่คุณเคยใช้ได้ผลมาแล้ว อย่าปล่อยวางอุบายวิธีที่เคยทำมาและทิ้งไว้ แล้วไปคว้าเอาความกลุ่มใจน้ำตาไหลมาแทนที่ ผลจะกลายเป็นว่าภาวนาเพื่อสั่งสมทุกข์โดยไม่รู้สึกรู้ตัว แบบนี้ไม่เคยมีนักปราชญ์ท่านใดนำมาใช้ ถ้าเราจะเป็นนักต่อสู้ที่มีเหตุผล ตามเสด็จพระพุทธเจ้าจริง ๆ ก็จงจับต้นเหตุที่เคยได้รับผลมาแล้วบำเพ็ญต่อไป อย่าไปแสดงความดีใจเสียใจกับสิ่งที่เกิด ๆ ดับ ๆ ซึ่งเป็นเพียงมายา คุณทำภาวนาที่เคยได้ผลมาแล้วนั้น คุณภาวนาด้วยธรรมชาติใดเป็นประจำ

ดิฉันชอบบทพุทธโธ เป็นคำบริกรรมตลอดมาจนบัดนี้ ไม่เคยลดละ เพราะเวลานำธรรมชาติมาบริกรรม ใจรู้สึกวโล่งสบาย และได้รับผลเป็นความสงบสุข นอกจากบางครั้งที่เรียนแล้วเท่านั้น

นั่นแสดงว่าธรรมที่นำมาบริกรรมถูกกับจริตของเรา ถ้าเป็นยากก็แสดงว่าถูกกับโรคแล้ว โปรดรักษาโรคด้วยยานี้ติดต่อกันจนหาย ถ้าโรคมีอาการยกย้ายเปลี่ยนแปลง ซึ่งควรจะเปลี่ยนยาไปตาม นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เจ้าตัว หรือนายแพทย์จะหาวิธีแก้ไขไปตามโรคที่จะเหมาะกับยา จนโรคถูกกับยาและหายขาด เพราะโรคมีมากและมีชนิดต่าง ๆ ซึ่งเกิดกับบุคคลเป็นราย ๆ ไป ยาแก้โรคจะมีเพียงขนานเดียวย่อมไม่ทันกับโรค ฉะนั้น หมอผู้ฉลาดต้องผลิตยาขึ้นหลายขนาน เพื่อทันกับโรคชนิดต่าง ๆ ของมนุษย์และสัตว์ที่มีจำนวนมาก โลกที่พออยู่กันได้ไม่ตายเพราะโรคนานาชนิดเบียดเบียนและทำลาย ก็เนื่องจากยามีมากพอต้านทานกันได้

ธรรมก็ย่อมมีมากเพื่อให้เหมาะกับจริตนิสัยของบุคคลเป็นราย ๆ ไป และมีโรคเรื้อรังทางจิตชนิดต่าง ๆ กัน ผู้มีนิสัยหนักไปในทางใดก็นำธรรมที่ตรงกับจิตมาบำบัดรักษากันเป็นระยะ ๆ ไป การทำภาวนาถ้าจิตก้าวหรือเปลี่ยนสภาพความรู้สึกขึ้นสู่ความละเอียดเกี่ยวกับด้านปัญญา ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนอารมณ์แห่งธรรมไปตามความเหมาะสมของปัญญาที่ต้องการความแยกคายเป็นลำดับ ถ้าเป็นสมาธิไม่ว่าสมาธิประเภทใด จะใช้

บทธรรมเครื่องกล่อมใจให้สงบตามที่เคยใช้มาแล้วก็ไม่มีขัดข้อง เช่นผู้เคยใช้บทพุทโธก็ใช้อยู่ตามเดิมในเวลาต้องการพักจิตเข้าสู่ความสงบ

อาตมาขอเรียนคุณให้ทราบในแง่ที่ควรคิด และยึดไว้เพื่อเป็นหลักปฏิบัติต่อไป คือ ขณะที่ทำภาวนาเห็นผลเป็นความสงบสุขในเวลานั้นแล้ว คราวทำในวาระต่อไปโปรดอย่าส่งจิตไปยึดในผลที่เคยปรากฏแล้วในอดีต แต่ให้ทำความรู้และสติไว้กับบทธรรมที่ปรกกรรมในขณะนั้นเท่านั้น การทำเช่นนี้เรียกว่า บำรุงต้นเหตุเพื่อให้เกิดผลโดยถูกต้อง ส่วนผลมีความสงบเป็นต้น จะปรากฏขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องไปคาดหวัง และทุกครั้งที่ทำภาวนาให้ทำความสนใจอยู่กับบทปริกรรมเท่านั้นไม่ส่งใจไปอื่น บทปริกรรมพุทโธที่ผู้นำมาใช้จึงให้กลมกลืนกันกับจิต มีสติควบคุมไม่ให้เผลอ เมื่อจิตกับคำปริกรรมมีความสืบเนื่องกันอยู่ในขณะภาวนาไม่ขาดระยะ ผลคือความสงบมากน้อยจะแสดงขึ้นมาเป็นลำดับจนถึงความสงบอันละเอียดยิ่ง และพักอยู่ได้เป็นเวลานาน ๆ แม้อ่อนขึ้นมาแล้วก็ได้รับความเบิกบานใจ ที่เคยตำหนิตนว่าเป็นคนมีบุญวาสนาน้อยและอาภัพก็จะค่อยหมดไป

ท่านอธิบายตอนจิตไปยึดผลซึ่งเป็นอารมณ์อดีตล่วงไปแล้ว ในขณะที่ภาวนานั้นมาถูกตัวดิฉันเองที่เคยเป็นเช่นนั้นมานานแล้ว เวลาปกติไปคิดเสียตายอยากได้จิตดวงนั้นมาครองอยู่ตลอดไป เพราะเป็นจิตที่สุขใสและสงบเยือกเย็นมาก ยิ่งเวลานั่งภาวนาก็ยิ่งคิดถึงมาก อยากให้จิตเป็นเช่นนั้นอย่างรวดเร็วทันใจ แต่แทนที่จิตจะเป็นเช่นนั้นยิ่งกลับรุ่มร้อนขึ้นมา ผลสุดท้ายของการนั่งภาวนาเลยกลายเป็นว่านั่งกลุ่มใจและน้อยใจให้ตัวเอง จากนั้นก็นอนกลุ่มใจน้ำตาไหลแบบไม่เป็นท่า ที่นี้ได้รับชี้แจงจากท่านแล้วใจรู้สึกโล่งสบาย ต่อไปดิฉันจะต้องทำอย่างที่ท่านอธิบายให้ฟัง จิตของดิฉันคงจะลงได้เร็ว และง่ายกว่าแต่ก่อนแน่นอนคะ

พูดกันยังไม่ขาดคำก็มายึดอีกแล้ว ถ้าเป็นเช่นที่ว่านี้จิตจะก้าวไปถึงไหนได้เล่า เดียวไปยึดความสงบที่ผ่านมาแล้ว เดียวมายึดคำพูดของอาตมา เวลานั่งภาวนาก็จะมีแต่อารมณ์เหล่านี้ไปรวมอยู่ที่ใจ ว่าอาตมาสอนอย่างนั้น อาตมาว่าอย่างนี้ อาตมาไม่ให้ไปยึดอารมณ์อดีต อาตมาให้อืออารมณ์ปัจจุบัน คือคำปริกรรมอย่างเดียว สิ่งทีกล่าวมาเหล่านี้และกลายเป็นอารมณ์ของจิตในเวลาภาวนา ฟังอาการที่ถามเพื่อขอเอาคะแนนทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้ลงมือทำก็พอจะทราบได้ว่า ผู้ถามกำลังจะสั่งสมอารมณ์เพื่อทำการรบกวนตัวเองขณะที่ทำการภาวนาในวาระต่อไปอีกแน่นอน ขออภัยคุณรู้สึกจะใจร้อนไป แต่ใช้หุ้งต้มอะไรไม่สุกโปรดทำใจเย็น ๆ เพื่อเหตุผลที่คุณจะทำงานต่อไป คนเราถ้าใจร้อนนัก ใจเย็นนัก โดยไม่มี

เหตุผลพาให้เป็นไปย่อมผิดหลักหรือผิดทาง และยังสู้น้ำแข็งและไฟก็ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ไปทำประโยชน์ได้

แต่คนที่มีนิสัยใจเย็นจนจิตซีดมักเป็นคนเกียจคร้าน ทำงานคอยแต่จะเอาไรต์เอาเปรียบเพื่อนฝูง ใครก็เบื่อไม่อยากคบเป็นเพื่อนร่วมงาน คนที่มีนิสัยใจร้อนมากมักเป็นไฟเผาตัวและผู้เกี่ยวข้อง แต่คนที่มีใจเย็นและร้อนไปตามเหตุผล โดยพิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เป็นผู้ทำประโยชน์ได้ดีไม่ค่อยผิดพลาด และกระทบกระเทือนคนอื่นง่าย ๆ ท่านเรียกคนประเภทนั้นว่า คนสุขุม ใคร ๆ ก็ชอบคบ ถ้าเป็นนักบวชก็เป็นผู้ทรงเหตุทรงผลได้ดี วินิจฉัยเรื่องราวได้ดีและเป็นธรรมไม่ลำเอียง ให้เหตุผลและนำอย่างมีหลัก มีเกณฑ์ละเอียดลออ พระเนรมิตความเคารพเลื่อมใส

ถ้าเป็นผู้ใหญ่ทางฆราวาส ปกครองคนได้ดี เป็นที่เคารพนับถือของผู้น้อยและประชาชนทั่วไป ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่และอำนาจ ผู้น้อยเข้ามาอาศัยพึ่งร่มเงาก็อำนวยความสะดวกให้ด้วยความเมตตาสงสารราวกับลูก ๆ เข้ามาอดอ้อน รุนราวคราวเดียวแต่ตำแหน่งหน้าที่ต่ำกว่าเข้ามาอาศัย ก็ให้ความสนิทสนมและช่วยเหลืออย่างเป็นธรรม ไม่เย่อหยิ่งเพราะอาศัยตำแหน่งหน้าที่ที่ตนกำลังกุมอำนาจอยู่กับผู้ใหญ่กว่าโดยตำแหน่งหน้าที่ ก็แสดงความเคารพเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทำแบบหน้าไหว้หลังหลอก ถ้าเป็นแม่บ้านก็ไม่ชอบบ่นอุบอิบบ้าง จนคนในบ้านและลูก ๆ เขาเบื่อไม่ชอบฟังแม่ขี้บ่น

นี่คือคุณค่าของใจที่มีเหตุผล ไม่ร้อนและเย็นจนเลยขอบเขต คือเหตุผลอันเป็นความพอดี สามารถปฏิบัติหน้าที่ให้ลุล่วงไปได้ด้วยความสม่ำเสมอ ไม่ผาดโผนโลดเต้น ไม่เป็นคนผลุบ ๆ โผล่ แบบคนตกรน้ำจวนจะขาดใจ งานภavanaของคุณและงานอื่น ๆ ก็โปรดเพียรพยายามไปจนกว่าจะสำเร็จ ด้วยความมีเหตุผลเป็นเครื่องสนับสนุน อย่าให้เป็นทำนองคนตกรน้ำ เวลานั่งภาวนาเห็นจิตสงบก็เพลินจนตัวลอย และอยากโฆษณาให้คนอื่นเห็นความอัศจรรย์ของตนซึ่งกำลังแสดงอยู่บ้าง เวลาจิตไม่สงบตามใจหวังก็นั่งเสียใจ นอนคิดนอนบ่น กลุ้มใจน้ำตาไหลบ้าง

นั่นท่านเรียกว่า ภาวนาแบบคนไม่เคยดูภาพยนตร์ พอถึงบทรักก็รักจนหมดสติ พอถึงบทโศกก็โศกจนสลบไสลใจจะขาดในโรงภาพยนตร์ ถึงบทสนุกก็สนุกจนตัวลอยไม่มีสติอยู่กับตัว ถึงบทล้าก็ล้าจนตัวสั่นไม่ได้สติ เหมือนแคะกั้วหมาป่า ถึงบทล้าก็กล้าจนออกโรงโขงเขยง แสดงตัวเป็นนักรบตบมือ ถึงกับปล่อยมรรยาทออกมาแบบคนในโรงภาพยนตร์ทนดูไม่ได้ แตกตื่นหนีกันหมด พอกลับได้สติคืนมาเกิดความเสียใจร้องไห้

กลายเป็นเรื่องหมดสติไปอีก จนคนเขาเรียกว่าบ้าสองซัน สรุปลความแล้วคนไม่มีสติเครื่องคุ่มกัน ย่อมเป็นผลเสียหายแก่ตนทุกระยะ ฉะนั้น ผู้เป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้าผู้จอมปราชญ์ จึงควรวางตนต่อเหตุการณ์อย่างสม่ำเสมอ จะจัดว่าเป็นผู้รอบคอบในสิ่งเกี่ยวข้องได้ดี

ยิ่งการอบรมจิตโดยทางสมาธิภาวนาด้วยแล้ว ก็ยิ่งต้องการความรอบคอบและหนักแน่นต่อธุระหน้าที่ของตนในเวลาเช่นนั้นมากขึ้น ไม่ปล่อยจิตส่งออกไปคาดหมายมรรค ผล นิพพาน ให้เลยจุดที่กำลังทำซึ่งเป็นทางเดินเพื่อมรรค ผล นิพพานอยู่แล้ว โดยถือความจำเป็นอยู่กับจุดที่ทำนั้น จิตจะค่อยเลื่อนฐานะขึ้นสู่ความละเอียดเป็นลำดับ และบรรลุถึงจุดที่หมายไปเอง เช่นเดียวกับการเดินทางไปสู่จุดที่หมาย ย่อมถือเส้นทางที่กำลังก้าวเดินเป็นสำคัญกว่าการคาดหมาย ตั้งหน้าเดินไม่ลดละย่อมถึงจุดที่ต้องไปเอง ฉะนั้น เท่าที่อธิบายมาหวังว่าคุณคงจะพอเข้าใจ และยึดเป็นหลักปฏิบัติต่อไปได้

ขอบพระคุณมาก เวลาฟังท่านอธิบาย ใจรู้สึกเพลินลืมเวล่ำเวลา ประหนึ่งมองเห็นมรรค ผล นิพพานอยู่ชั่วมือเอื้อม แต่เวลาปฏิบัติสิ่งที่จะคอยจุดลากใจไปนั้น มันกลับอยู่ไกลชิดกับตัวยิ่งกว่านั้นเสียอีก แต่จะอย่างไรก็ตาม เท่าที่ได้ฟังอย่างสมใจวันนี้ รู้สึกได้เป็นคติหลายข้อ ซึ่งโดยมากก็มาได้แก่ตัวของดิฉันเอง ในส่วนที่ถูกตำหนิคือการคาดผล ดิฉันมักเป็นคนชิงสุกก่อนห่าม การทำอะไรขาดความพิจารณา ดิฉันมักเป็นคนอ่อนต่อเหตุผล บางทีลูกเขายังต่อว่าดิฉันว่า คุณแม่นี้หัวโบราณจริงๆ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยเขาบ้างเลย ในข้อนี้ก็มีความสงสัยซึ่งจำต้องขอรบกวนเวลาท่านอีก ท่านจะพอมีเวลาเหลืออยู่อีกบ้างไหมคะ

โปรดเล่าเรื่องให้อาตมาฟังบ้าง รู้สึกสงสัยและอยากฟัง เรื่องเวล่ำเวลาเอาไว้ตอนจบเรื่องแล้วค่อยพูดกัน คำว่า หัวโบราณนั้นหมายความว่าอย่างไร อาตมาไม่ค่อยทราบเกี่ยวกับคำว่าหัวโบราณ และยังมีหัวอะไรอีก โปรดอธิบายให้ฟังครบทุกหัวด้วย เท่าที่เคยทราบมาบ้าง ก็แต่หัวคน หัวผี หัวไม้ หัวแข็ง หัวอ่อน หัวดี หัวไม่ดี ที่เขาใช้คำย่อ ๆ โดยตัดคำว่าคนอยู่หน้าออกเสีย เช่นคนหัวดี เป็นต้น ถ้าจะพออธิบายให้ฟังได้ อาตมาก็อยากฟัง จะมีส่วนเสียหายแทรกอยู่ด้วยไหม ถ้าจะไม่เกิดประโยชน์ก็กรุณาระงับไว้ก่อนก็ได้ เท่าที่อยากจะฟังก็อยากไปตามภาษาของคนไม่รู้ก็อยากรู้ แต่ไม่ทราบความผิดถูกดีชั่วประการใด

จะผิดถูกประการใด ดิฉันก็นำคำระหว่างแม่กับลูกพูดกันมาเล่าให้ท่านฟังเท่านั้น ดิฉันไม่มีความรู้ความฉลาดพอจะนำเรื่องของคนอื่นมาเทียบเคียงกับเรื่องส่วนตัว ซึ่งเป็น

เรื่องของแม่ ๆ ลูก ๆ อะไรเลย คือลูกเขาว่า ดิฉันเป็นคนหัวโบราณเกินไปจนกลายเป็นคน
ครีหรือล้าสมัยทำนองนี้ เขาอยากให้แม่ดัดแปลงหัวเสียใหม่จะได้เข้ากับสังคมของโลกเขา
ได้บ้าง ถ้าจะล้าก็คงพอมองเห็นกันได้แสบ ๆ บ้าง ย่านกลางทุ่งอยู่ชุกว้าง ๆ ไม่เช่นนั้นก็
เต็มทีมองหาใครไม่เจอ ไม่ว่าแต่จะมองหาคนอื่น ๆ แม้แต่จะมองหาลูกในบ้านเดียวกันก็
จะไม่เจออีก เพราะหัวมันอยู่ห่างไกลกันมาก ลูกเขาว่าให้ดิฉันอย่างนี้

คำที่เขาว่า เกินไป นั้นรู้สึกจะมีส่วนที่น่าคิดอยู่ เพราะทุกสิ่งที่เกินไปพอดีแล้วโลกถือว่า
เกินไป เช่น บ้านสูงเกินไป ต่ำเกินไป คนขาวเกินไป ดำเกินไป คนสูงเกินไป ต่ำเกินไป
อาหารเผ็ดเกินไป เค็มเกินไป สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นไม่ว่าอะไร โลกถือกันว่าเลยขอบเขตแห่งความ
พอดีทั้งนั้น ใช้การอะไรไม่ค่อยจะได้ดี สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ขัดขวางความพอดีที่โลกและ
ธรรมนิยมใช้กันมาแต่ดึกดำบรรพ์ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงประกาศธรรมลงในทางสายกลาง
เรียกว่า มัชฌิมา ซึ่งแปลว่าท่ามกลาง คือความพอดี ถ้าเป็นอาหารก็มีรสพอดี ถ้าเป็นคนที่
คือคนพอดี บ้านพอดี เสื้อพอดี กางเกงพอดี ทุก ๆ สิ่งลงในความพอดีแล้วเป็นอันใช้ได้ดี
ทั้งงามตา งามใจ การที่เราจะไปตำหนิลูกว่าพูดผิดเสียทีเดียวยังไม่ชอบนัก เราควรมีส่วนที่
ควรตำหนิอยู่บ้างเป็นแน่ จากหัวโบราณจนเกินไป คำว่า โบราณนี้มีความหมายอย่างไร
และกว้างแคบแค่ไหน

คำว่า โบราณเท่าที่ทราบมาจากคุณพ่อคุณแม่ และคนเก่าแก่ที่เล่าให้ฟังว่า ถ้าเป็น
สิ่งของก็เป็นสมบัติเก่าแก่ที่ปู่ ย่า ตา ทวด มอบให้เป็นมรดกต่อ ๆ กันมาถึงพวกเรารุ่นหลัง
ท่านเรียกสิ่งนั้นว่าของโบราณหรือวัตถุโบราณ เช่น พระรูปสมัยโบราณเป็นต้น ถ้าเป็นคนที่
คือคนเก่าแก่ที่ล่วงลับไปแล้วหลาย ๆ ชั่วคน ท่านเรียกคนเช่นนั้นว่า คนโบราณ ถ้าเป็น
ความคิด ความเห็นเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ การปลูกบ้านสร้างเรือน การปกครอง
บ้านเมือง การนุ่งห่ม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่คนโบราณคิดขึ้นแล้วพากันดำเนิน
สืบ ๆ กันมา ท่านเรียกว่า หัวโบราณ จะถูกหรือผิดดิฉันเคยจำมาอย่างนี้

นี่ตามความเข้าใจของคุณคิดว่าที่โบราณพาคิดพาทำมานั้น ยังคงที่ที่อยู่ทั้งวิธีการ
และคุณภาพของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งควรจะนำมาใช้ได้ทุก ๆ อย่างและทุก ๆ โอกาสมีใหม่ และที่
ควรจะดัดแปลงแก้ไขเสียบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสถานที่และความนิยม ซึ่งมีการ
เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอตามกฎอนิจจังมีใหม่ และที่ควรจะปล่อยให้ผ่านไปตามกาลสมัย
เพราะคุณภาพไม่ดีและขาดความนิยมมีใหม่ หรือเข้าใจว่าสิ่งเหล่านั้นยังคงที่ที่อยู่ ไม่ควร
แก้ไขดัดแปลงโดยประการทั้งปวง

ดิฉันพอทราบได้ในสิ่งที่ควรหรือไม่ควร ไม่ว่าจะ เป็นโบราณหรือปัจจุบัน เพราะของใหม่กับของเก่ามันอยู่ด้วยกัน เช่น คนแก่ ๆ จนหลังค่อมกับเด็ก ๆ เพิ่งคลอดเป็นต้นก็อยู่ด้วยกัน ซ้ำยายแก่ ๆ ยังกลับเลี้ยงดูหลานน้อยเสียอีก

แล้วคุณยังมีข้อข้องใจอะไรบ้าง ระหว่างของเก่ากับของใหม่ที่คละเคล้ากันอยู่ตลอดมา อาตมาไม่เห็นมีอะไรจะพอให้เกิดเป็นปัญหา เพราะทั้งของเก่าและของใหม่มันมีทางจะอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่รู้จักใช้ได้เสมอกัน เว้นแต่คนหัวรั้นที่ไม่ยอมรับฟังเหตุผลใด ๆ ทั้งนั้น จะเป็นคนขวางโลกยิ่งกว่าหัวโบราณและหัวอะไร ๆ เป็นไหน โปรดระวังหัวประเภทนี้ให้มากยิ่งขึ้นกว่าหัวอื่นใด เท่าที่พิจารณาแล้วของเก่ากับของใหม่ โดยนับความคิดเห็นเข้าด้วย และคนเก่ากับคนใหม่มันมีส่วนดีและส่วนชั่วด้วยกัน เพราะเป็นคนมีกิเลส ความเห็นแก่ตัวเหมือนกัน สิ่งที่เกิดจากคนประเภทดังกล่าวคิดอ่านและทำขึ้น จึงควรพิจารณาให้ดีเสียก่อนแล้วค่อยตัดสินใจลงไป ถ้าเราเป็นคนรอบคอบเสียเท่านั้น จะเป็นหัวอะไรคิดขึ้นทำขึ้นก็ไม่สู้เป็นปัญหาให้ก่อความยุ่งยากและกวนสมองนัก สิ่งต่าง ๆ กลับจะช่วยให้ความสะดวก และเหมาะสมแก่เรามากขึ้น

ที่สำคัญก็คือ ตัวเราคนหนึ่งซึ่งควรนับเข้าในจำนวนสิ่งดังกล่าวทั้งเก่าและใหม่ ถ้าไปมองแต่ข้างนอกว่า สิ่งนั้นดี สิ่งนี้ไม่ดี สิ่งนั้นเป็นของเก่า สิ่งนี้เป็นของใหม่ คนนั้นดี คนนี้ไม่ดี ข้าราชการคนที่ย้ายไปนั้นดี คนนี้มาแทนแย่มาก สามีนคนที่ตายไปแล้วนั้นเต็มที คนนี้เข้ามาแทนอบอุ่น ภรรยาคนนี้แสนเอาใจยาก คนที่จากไปนั้นแสนดี คนใช้ในบ้านคนนี้เต็มทีไว้ใจอะไรไม่ได้ คนก่อนนั้นแสนดี แต่เขาหนีไปเสีย อะไรเหล่านี้ จนลืมมองข้างในคือตัวเอง ผลที่ได้รับจากการติชมก็คือ ความยุ่งยากใจตลอดเวลาหาที่แก้ไขและปลงวางไม่ได้ ความจริงแล้วตัวเรายังมีส่วนเสียอยู่ด้วย ที่ไปเที่ยวเก็บเอาเรื่องของคนอื่นมาแบกหามให้หนักใจยิ่งกว่าภูเขาเสียอีก

ที่ควรยกเราขึ้นเป็นเป้าหมาย ก็เพื่อการพิจารณาความผิดถูกของตัวว่า นับแต่วันเราเกิดมาก็เป็นเวลาหลายปี คราวเป็นเด็กเรามีความรู้ความเห็นและความประพฤติผิดถูกอย่างไรบ้าง ก้าวขึ้นมาขึ้นเป็นหนุ่มเป็นสาวเรามีความรู้ความเห็น ความประพฤติผิดถูกอย่างไรบ้าง บัดนี้เรามีความรู้ความฉลาด และความประพฤติตัวอย่างไรบ้าง ต่อไปนี้เราจะตัดแปลงแก้ไขความคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดความประพฤติอันดีงามแก่ตัวอย่างไรบ้าง ขณะนี้จิตของเราเย็นหรือร้อน ถ้ามีความเย็นเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จะพยายามอบรมส่งเสริมอย่างไรต่อไป ใจถึงจะได้รับความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ถ้าใจเราร้อนจะพยายามแก้ไขอย่างไร

ถึงจะหายพยศ ลดความชั่วที่ทำให้ร้อนลงได้บ้าง ถึงวาระสุดท้ายของชีวิตเราจะตั้งจิตไว้
อย่างไรจึงจะมีหลักยึด ไม่ส่ายหน้าส่ายหลังจนลืมหืมตาและคว้ายึดในทางผิด

ถ้าเราตั้งตัวไม่ได้แต่บัดนี้ โดยเชื่อความสามารถของจิตไม่ได้ ไม่ว่าเราจะตายใน
สถานที่และเวลาใด เราก็คือคนที่เสียท่าเสียที่อยู่โดยดี ถ้าจิตไม่ดีและกลายเป็นกองเพลิง
อยู่ในตัวของมันแล้ว เราจะหาความสุขความรุ่งเรืองมาจากโลกไหน ไม่มีทางเจอได้ เมื่อ
เทียบคนที่มึนจืดร้อนด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ เข้าครอบงำแล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกับบุคคลที่
กำลังเจ็บหนัก จะไปอยู่ในสถานที่ใดที่มีหมอผู้ฉลาดคอยเอาใจใส่ดูแลรักษาอยู่ตลอดเวลา
โดยไม่เลือกว่าเป็นโรงพยาบาล หรือเป็นปราสาทร้อยชั้นที่เต็มไปด้วยสิ่งบำเรอความสุขอยู่
ตลอดกาลก็ตาม เขาก็คือคนที่เจ็บหนักและมีทุกข์มากอยู่ตลอดเวลานั่นเอง

โปรดอย่าเข้าใจว่า โลกนี้ไม่ดีหาความสุขไม่ได้ โลกหน้าจะดีมีความสุขโดยไม่สนใจ
บำเพ็ญความดี ถ้าเป็นได้เช่นนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงหมดภาระห่วงใยในการสั่งสอนสัตว์โลก
ให้เป็นคนดี โลกก็หมดกังวลที่จะรับเอาธรรมมาฝึกหัดอบรมตนเพื่อเป็นคนดีในปัจจุบัน
และอนาคต เพราะความสุขและความสมหวังรอคอยมนุษย์อยู่ข้างหน้าโน้นแล้ว เพื่อความ
ประจักษ์พยานในโลกมนุษย์เราแน่ ไม่ต้องคาดคะเนไปโลกอื่น เช่นคนจน ๆ ไปรับจ้าง
ทำงานให้คนรวย ๆ มีเงินเป็นล้าน ๆ คนรับจ้างที่อาศัยเขาอยู่ ก็คือเขาผู้จน ๆ อยู่ นั่นแล
จะแปรรูปเป็นคนรวยไปไม่ได้ ถ้าเขาไม่สามารถทำได้เองฯ